Изучаването на латински език с медицинска терминология в програмата на факултет „Обществено здраве“ – фактор за формиране на професионалната комуникативност и култура

Мая Стоянова

The study of Latin with medical terminology in the programme of studies of the Faculty of "Public Health" – a factor for establishing the basis of professional communication and culture: *The paper analyses of the current state of the teaching of Latin in the faculty of “Public Health” with special emphasis upon contemporary medical terminology in the system of medical education as an integral part of the integrated process of the training and condicio sine of communication between medical specialists, speaking different national languages.*

Key words: *Latin, Medical terminology, Professional communication, Terminological macrosystem, Propaedeutic discipline*

ВЪВЕДЕНИЕ

Няма спор, че в началото на третото хилядолетие медицината е една от последните крепости на латинския език в науката. Докъм 16 век той е не просто всеизнатият и неоспорван език на академичната общност. На практика той е единственият език, на който се разпространява и твори науката, така че незнанието му от хората на познанието е просто немислимо.

Историята свидетелства за френски лекар от 16 век, осъден за недобро владеене на латински.[2] Като език на преподаване той запазва позициите си в Централна Европа и особено в Германия чак до 19 век, когато под натиска на практикуващите медицина постепенно отстъпва позициите си първо в областта на теорията, а сетне и на клиничната практика, но се утвърждава като ключов компонент от езика на медицинската терминология.[3] Изгодата и преимуществата на кодификацията на латинско-гръцката терминология като международен стандарт е всеизвестна.

От една страна тази терминология е с утвърдени традиции в медицината – ползвана е непрекъснато повече от 2000 години. От друга – латинският е мъртъв език. Той не търпи промените, на които неизбежно са подложени живите езици в процеса на своята еволюция, не се развива и, което е по-важно, той е ничий език – не е свързан *de iure* или *de facto* с населението на съществуваща държава, няма съвременен народ, който да го припознава като свой, затова никой не може да го отхвърли с аргумента, че нечий национален език е предпочетен за сметка на друг. В полза на латинския като международен език, що се отнася до медицинската терминология, има един изключително силен довод – комбинацията латински-гръцки е уникална по отношение на способите на словообразуване и поради това много удобна за създаване на нови термини.

С времето лекарите и другите медицински специалисти в професионалното си общуване започнали да ползват националните си езици, при все че то, както и по-рано, е доминирано от гръко-латински думи, словосъчетания и елементи, макар и подчинени в една или друга степен на фонетичните и граматическите особености на тези национални езици.

Благодарение на наднационалния характер на гръко-латинската терминология, наименованията на болестите, диагнозите и средствата за лечение могат лесно да бъдат разпознати на който и да е език.

---

[2] Вж. **Elena Mareckovaa, Frantisek Simon, Ladislav Cerveny**, Latin as the language of medical terminology: some remarks on its role and prospects, Swiss Medical Weekly

[3] Ibid.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Анализът на съвременното състояния на нещата в системата на медицинското образование и новите изисквания, налагащи се в подготовката на специалистите, позволява да се разгледа организацията на учебния процес в нов ракурс.

За пълноценното овладяване на всяка професия човек трябва да познава терминологията на своята специалност. За медицинските специалисти изучаването на латиноезичната терминология *sine dubio* е важен фактор за формиране основите на професионалната комуникативност и култура:

(1) за подготовката на всеки специалист, комуто предстои да работи в областта на медицината, познаването на професионалната терминология е *condicio sine qua non,* без което не е възможно качествено да бъдат усвоени фундаменталните и специалните дисциплини;

(2) изучаването на латинската медицинска терминология не е безсмислено и неоправдано поддържане на вековната традиция, а важно средство за международна професионална комуникация между специалистите в областта на медицината;

(3) сравнително малкият хорариум по латински език налага необходимостта от провеждане на курс по пределно сбита и стегната програма, за която трябва да бъде подбран най-необходимият материал както по отношение на лексиката, така и на граматиката;

(4) наред с това изучаването на латински език въздейства на езиковите навици и нагласи на студентите и е предпоставка за по-лесно усвояване на нови езици, на формирането на чиято лексика латинският е оказал значително влияние – 89% от думите в романските езици и около 65% от думите в английски и немски са от латински произход.

Медицинската терминология включва цялата съвкупност от медицински и парамедицински термини. В съдържателен план тя е много разнообразна. Това са морфологичните образувания и процеси, характерни за човешкия организъм в нормално състояние и патологични състояния на различни етапи от тяхното развитие; болестите и формите на тяхното протичане, симптоми и синдроми, причинители и преносители; факторите на околната среда, влияещи положително или отрицателно на човешкия организъм; хигиенните стандарти и показатели; методите на диагностика, профилактика и терапевтично лечение на болестите; хирургичните интервенции; организационните форми на предоставяне на медицинска помощ и превенцията; апаратите, приборите, инструментите и другите технически средства и медицинското оборудване; лекарствените средства, групирани на принципа на тяхното фармакологично действие или терапевтичен ефект; отделните лекарствени средства, лекарствените растения, лекарствените суровини и т.н. Всеки термин е елемент на определена субсистема, например анатомична, хистологична, ембриологична, терапевтична, хирургична, гинекологична, ендокринологична, съдебномедицинска, травматологична, психиатрична, биохимична и т.н. Термините от различните субсистеми се намират в семантични отношения и връзки на нивото на макросистемата.[4]

Историята на Европа се е развивала така, че базовата терминология на повечето науки, в това число и медицината, се основава на латинския и на гръцкия език. Няма обаче друга професионална дейност, в която многовековният опит да се е отразил толкова непосредствено, както на състава на професионалния език на практикуващите медицински специалисти. Съвременният медик, дори когато на професионална тема говори на родния си език, употребява между 50% и 70% думи от латински и гръцки произход. В това няма нищо необичайно. Всеизвестно е, че терминологията на различните науки, включително и сравнително скоро

[4] Штунь А. И., Латинский язык для медиков. Конспект лекций, Москва 2007

възникналите, непрестанно се попълва чрез пряко или опосредствано привличане на лексика и словообразователни средства от двата антични езика, отдавна заслужили си епитета класически.

Терминологията на съвременната медицина е една от най-сложните терминологични системи. Общото количество на медицинските термини не е известно, но по оценка на специалистите терминологичният фонд на съвременната медицина надвишава 500 хиляди единици. През 10 век те са били едва хиляда, в средата на 19 век – около шест хиляди, а в 1950 г. – около 45 хиляди.[5]

Съвременната система на медицинското образование активно се модернизира във връзка с вътрешните и външни потребности на страната с цел формиране на компетентни специалисти в областта на медицинските професии, отговарящи на изискванията на световните стандарти за качество.

Латинският език е базовата пропедевтична дисциплина във всеки факултет, подготвящ медицински специалисти. Същевременно изграждането на професионалната компетентност не се ограничава в рамките на тази дисциплина и естествено не свършва на този етап. Изучавайки медицинската терминология на основата на системно-терминологичния принцип и с оглед строежа на терминологията като макротерминосистема, студентите овладяват знания, позволяващи им да осмислят терминосистемата като понятиен модел на езика на медицината.

Медицинската терминология условно се дели на три направления:

Анатомична терминология. Тя е неразделна част от образованието на бъдещите медицински специалисти, тъй като всички анатомични термини се учат на латински език – веднъж в курса по латински език с оглед правилното произнасяне, граматическо окончание, структура на словосъчетанието, правилата за употребата на терминоелементите и т.н., т.е. **формата на термина** и втори път в курса по анатомия с оглед връзката с конкретната част от човешкото тяло и нейните функции, т.е. конкретното **съдържание на термина**.

Клинична терминология. Това е терминологията, използвана в клиничната практика. По-голямата част от клиничните термини са сложни думи, образувани от словообразователни елементи. Основна роля в усвояването на клиничната терминология играят гръко-латинските терминообразуващи елементи, наречени терминоелементи, чието овладяване е своеобразен ключ към разбирането на базовата клинична терминология. Общото количество на клиничните терминоелементи е повече от 1500. Не всички обаче са еднакво активни. Броят на най-активните терминоелементи е около 600, от които най-често употребяваните са 150. Именно последните формират основната част на медицинския речник.

В световен план заради трудностите, свързани с усвояването на латинския език, все повече се налага употребата на националните езици при описание на диагнозите. Затрудненията произтичат от това, че въпросните описания представляват съчетания от думи, които трябва да бъдат поставени в съответните падежни форми, а за това е нужно по-сериозно познаване на латинската граматика. Запознаването с граматиката не е лесна задача, като се има предвид, че в началото на курса по-голямата част от студентите нямат представа какво е падеж и каква е функцията му в езика… Макар и съставени на някой национален език, диагнозите изобилстват от думи, ако не с латински корени, то най-често калки на гръко-латинските термини. Това явление в английския език например, между специалистите се нарича "*lingua anglatina*" или "*Englatin*". Така че дори и в този случай, изучаването на латински език е в помощ на специалистите в областта на медицината.

5 Вж. Elena Mareckovaa, Frantisek Simon, Ladislav Cerveny, Latin as the language of medical terminology: some remarks on its role and prospects, Swiss Medical Weekly

Фармацевтична терминология. Тя също използва основно гръцки и латински думи или части от думи, от които изкуствено се създават нови термини и наименования. Имената на лекарствените средства са образуват от еднообразни шаблонни латински и гръцки терминоелементи, което позволява само по името на лекарственото средства да се получи информация за принципа на неговото действие, за химическия му състав, за основните му компоненти и т.н. Векове наред рецептите са се писали само на латински и по строго определен начин, разбираем за всеки фармацевт. Понастоящем има тенденция към отдаване на предпочитане на националните езици и в тази област на медицината, но опитът показва, че това не е особено удачна практика. Ето защо в централноевропейския регион латинският продължава да бъде предпочитан и стандартната международна номенклатура на лекарства и помощни субстанции *Pharmacopoea Internationalis* (Ph.I.) стриктно се използва в Германия, Швейцария, страните от бивша Югославия, страните от бившия Съветски съюз и, колкото и любопитно да звучи – в Япония и Китай! У нас напоследък се налага някакъв смесен вариант, в който има както латински (предимно в наименованията на лекарствените средства), така и български думи (главно в указанията за приложение) и допустимостта на който най-вероятно е да прикрие не дотам доброто познаване на латинската граматика от страна на издателите на рецепти.

В провеждания курс по „Латински език с медицинска терминология" за кинезитерапевти, медицински сестри и акушерки преподаването е съобразено с програмите на курса по анатомия и останалите специални дисциплини. В пределно сбитото запознаване с латинската граматика акцентът пада на единственото и множественото число, на именителния и родителния падеж и на аблатива на съществителните, прилагателните, причастията и числителните. На основата на придобитите знания за род, число и падеж се отработват навици за конструиране на анатомични термини и се усвояват моделите на тяхната структура. Посредством анатомичните термини, съставени от две думи, се отработва разбирането на студентите за съгласуваните и несъгласуваните определения, при превода на които много често се допускат грешки. Отработват се и основните принципи на анализ на граматическите форми на думите, от които е съставен терминът.

Анализът на латинската медицинска терминология дава възможност термините да се групират на базата на комплексна лингвистична система. Такъв подход помага професионално да се усвои медицинската терминология не само по пътя на запомнянето им, но преди всичко по пътя на задълбоченото разбиране, което се постига за сметка на лингвистичния анализ на системните класове термини.

Сред анатомичните наименования, съставени от две думи, най-продуктивен модел са термините, съставени от съществително и съгласувано определение. Това обуславя необходимостта да бъде добре усвоена последователността в принципите на съгласуване на прилагателните или причастията със съществителните. Типична грешка тук е неправилният избор на окончание на съгласуваното определение, което произтича от неумението да се определи точно рода, числото и падежа. При превода на термини с несъгласувани определения най-често срещаните грешки са употребата на форми на номинатив, вместо на генетив и неправилното определяне на числото на съществителното. Познаването на речниковите форми, принципите на съгласуване и на продуктивните модели на анатомичните наименования значително помага за тяхното възприемане и запаметяване. С оглед на специфичните изисквания при обучението по латински език на бъдещите медицински специалисти особено внимание се обръща на словообразуването на базата на гръцките терминообразователни елементи, на орфографичните особености при изписването на думите от гръцки произход или тези, съдържащи гръцки елементи. Съществен сегмент от обучението по латински език е правилното произнасяне на латинските думи и словосъчетания, но бъдещите медицински специалисти трябва да са наясно,

че иначе еднаквите термини не винаги звучат еднакво в различните национални езици и понякога са трудно разпознаваеми, защото носителите им имат склонността да ги подчиняват на фонетичните особености на тези езици и често това официално се толерира.

Днес латинският език се използва като интернационален научен език в редица медико-биологични дисциплини и номенклатури, които изучават и ползват лекарите и останалите медицински специалисти по цял свят. Това е сериозен аргумент в полза на изучаването на латински език от всички бъдещи специалисти, работещи в областта на медицината и здравеопазването. Наред с това латинският език има и голямо общообразователно значение, като хвърля светлина на етимологията и семантиката на редица думи и изрази от латински, трайно навлезли в българския език. Грандиозните качествени промени в технологичното оборудване на съвременната медицина и медицинска клинична практика повдига нови и нови изисквания за личните и професионални качества на конкурентоспособните специалисти в областта на медицината. В допълнение към професионалната компетентност здравните работници трябва да имат и общи културни познания, което предполага наличието на способност да подобряват и развиват своето интелектуално и културно равнище. В този смисъл общата културна компетентност може да се разглежда като компонент на професионалната компетенция на медицинската професия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Познанието на елементите на терминологията е необходимо също за общуване между специалисти, говорещи на различни национални езици. Латинските термини се произнасят и пишат съгласно правилата на латинската фонетика и орфография и се съставят по правилата на латинската граматика.Съществуват международни списъци с термини, т.нар. номенклатури на латински език. Така съвременните живи езици се ползват от наследството на своите древни мъртви предци. Говорейки на родния си език, повече от половината думи, които употребява съвременният медицински специалист, са от латински и гръцки произход. За всички е ясно, че превръщането на един древен език в средство за международно общуване изисква много нови думи, обозначаващи понятия, които не са съществували в античността. Разбира се, основа при създаването на „новия” латински си остава класическият латински език.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Henrik R. Wulff, MD, The language of medicine, Journal of the Royal Society of Medicine, April 2004.

[2] Elena Mareckovaa, Frantisek Simon, Ladislav Cerveny, Latin as the language of medical terminology: some remarks on its role and prospects, Swiss Medical Weekly

[3] О когнитивной основе формирования латинского лексического тезауруса, (Индоевропейское языкознание и классическая филология - XV (чтения памяти И. М. Тронского). - СПб., 2011.

[4] John H. Dirckx, MD, Greek and Latin in Medical Terminology. (публикация в Интернет)

[5] Качалкин А.А., К вопросу о специфике преподавания латинского языка на медицинских факультетах. (публикация в Интернет)

[6] Архипова, И.С. Формирование терминологической компетенции у студентов-медиков. (публикация в Интернет)

[7] Кацман Н. Л., Ульянова И. Л. Латинский язык: Учеб. Для лицеев и гимназий. М., 1999.

[8] Латинско-русский словообразовательный словарь (Авт.-сост. Г. Вс. Петрова. М.,ООО Издательство Оникс, 2008.

[9] Фролова Н. Г., Фролов М. Г. Латынь вокруг нас, Красноярск, 2007.

За контакти:
Ст. преподавател Мая Стоянова, Катедра "Публичноправни науки", Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 082-888740, e-mail: maya_st100@abv.bg

Докладът е рецензиран.